

*Dziecko z ryzyka dysleksji nie musi
stać się uczniem dyslektycznym*

**RYZIKO DYSLEKSJI – OBJAWY I SYMPTOMY W KOLEJNYCH
ETAPACH ROZWOJU.**

Uczniowie ze specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu, (czyli z tzw. dysleksją rozwojową) są zauważani w szkole wówczas, gdy ich niepowodzenia w nauce szkolnej nasilają się i stają się coraz częstsze. Z reguły trudności w uczeniu się czytania (**dysleksja**), poprawnej pisowni (**dysortografia**) i dbania o właściwy poziom pisma (**dysgrafia**) są ostatecznie rozpoznawane z końcem etapu nauczania zintegrowanego (nauczania początkowego), kiedy okazuje się, że nie ustępują one mimo zwykłych zabiegów pedagogicznych nauczyciela i dodatkowej pomocy w nauce.

Termin **ryzyko dysleksji** stosuje się wobec młodszych dzieci wykazujących wybiórcze zaburzenia w rozwoju psychoruchowym, które mogą warunkować wystąpienie specyficznych trudnościami w czytaniu i pisaniu. Termin ten stosuje się również w odniesieniu do uczniów, którzy napotykają na pierwsze, lecz nasilone, trudności w nauce – pomimo inteligencji w normie, dobrze funkcjonujących narządów zmysłu, właściwej opieki wychowawczej i dydaktycznej w domu oraz w szkole. Dziecko ryzyka dysleksji nie musi stać się uczniem dyslektycznym. Wszystko zależy od tego jak szybko rozpoznamy jego potrzeby i zareagujemy na nie, czy uda nam się, zanim dziecko zacznie doświadczać niepowodzeń w nauce, i w jakim stopniu, wyrównać dysharmonie w rozwoju psychomotorycznym.

O ryzyku dysleksji, czyli o możliwości wystąpienia specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu, można wypowiadać się tylko wtedy, gdy wykryte dysfunkcje mają charakter dysharmonii rozwojowych: są zaburzeniami parcjalnymi lub fragmentarycznymi, a więc nie wynikają z globalnego opóźnienia w rozwoju. Można, zatem stwierdzić, że **warunkiem rozpoznania dysleksji jest wykluczenie niepełnosprawności intelektualnej, zaniedbań środowiskowych, środowiskowych także zaburzeń w zakresie funkcjonowania narządów zmysłu.** Wynik ogólny SRD jest podstawą do podjęcia istotnych decyzji o zastosowaniu właściwych form interwencji.

Dlatego też:

- **wynik z pogranicza ryzyka dysleksji** informuje o potrzebie wnikliwej, systematycznej obserwacji postępów w rozwoju i nabywaniu umiejętności szkolnych – czytania i pisania;
- **wynik w obszarze umiarkowanego stopnia ryzyka dysleksji**, wskazuje, że należy udzielić dziecku pomocy, której celem byłoby wyrównanie stwierdzanych deficytów rozwojowych. Potrzebna też jest dalsza obserwacja dziecka i powtórzenie badania po kilku miesiącach – w celu dokonania oceny postępów w rozwoju;
- **stwierdzenie wysokiego ryzyka dysleksji** obliguje do przeprowadzenia badania diagnostycznego w poradni psychologiczno – pedagogicznej i skierowania dziecka na zajęcia korekcyjno – kompensacyjne.

Objawy ryzyka dysleksji

Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu są skutkiem opóźnienia w rozwoju funkcji: wzrokowych, słuchowo – językowych, motorycznych uczestniczących w realizacji złożonych czynności, do których należą czytanie i pisanie.

Ryzyko dysleksji jest prawdopodobne u osób:

- obciążonych genetycznie (dysleksja występuje w rodzinie),
- pochodzących z nieprawidłowo przebiegającej ciąży i porodu,
- u których można zaobserwować dysharmonie w rozwoju psychomotorycznym (występują symptomy ryzyka dysleksji).

Im więcej zauważamy symptomów ryzyka dysleksji, tym jest ono bardziej prawdopodobne.

Symptomy ryzyka dysleksji, które można dostrzec w kolejnych etapach rozwoju:

Wiek niemowlęcy (0 – 1 rok życia)

Motoryka duża – opóźniony lub nietypowy rozwój ruchowy:

1. dzieci nie raczkują lub mało raczkują, gorzej utrzymują równowagę w postawie siedzącej i stojącej;
2. dzieci przejawiają minimalne dysfunkcje neurologiczne, jak np. obniżony tonus mięśniowy, utrzymujące się pierwotne odruchy wrodzone, które powinny zaniknąć do pierwszego roku życia.

Wiek poniemowlęcy (2 – 3 lata)

Motoryka duża – opóźniony rozwój ruchowy:

1. dzieci mają trudności z utrzymaniem równowagi, automatyzacja chodu, później zaczynają chodzić i biegać.

Motoryka mała – opóźniony rozwój motoryki rąk:

1. dzieci są mało zręczne manualnie, nieporadne w samoobsłudze, a także mało sprawne w zabawach manipulacyjnych.

Funkcje wzrokowe, koordynacja wzrokowo – ruchowa – opóźnienie rozwoju grafomotorycznego:

1. dzieci nie próbują same rysować, w wieku 2 lat nie naśladują rysowania linii, w wieku 2 lat 6 miesięcy nie potrafią naśladować kierunku poziomego i pionowego linii, w wieku 3 lat nie umieją narysować koła.

Funkcje językowe – opóźnienie rozwoju mowy:

1. dzieci później wypowiadają pierwsze słowa (w pierwszym roku życia), w wieku 2 lat – zdania proste i w wieku 3 lat – zdania złożone.

Wiek przedszkolny (3 – 5 lat)

Motoryka duża – niska sprawność ruchowa w zakresie ruchów całego ciała, które objawia się tym, że dziecko:

1. słabo biega;
2. ma kłopoty z utrzymaniem równowagi, np. podczas chodzenia po linii krawężnika;
3. z trudem uczy się jeździć na rowerku trzykołowym, hulajnodze;
4. jest niezdarne w ruchach, źle funkcjonuje w zabawach ruchowych.

Motoryka mała – słaba sprawność ruchowa rąk, która przejawia się w:

1. trudności i niechęci do wykonywania czynności samoobsługowych, np. zapinania małych guzików, sznurowania butów, zabaw manipulacyjnych, takich jak nawlekanie koralików.

Koordynacja wzrokowo – ruchowa, w zakresie, której zaburzenia objawiają się:

1. trudnościami z budowaniem z klocków;
2. niechęcią dziecka do rysowania, wykonywaniem bardzo uproszczonych rysunków;
3. poprzez sposób trzymania ołówka w palcach (nieprawidłowy chwyt) – dziecko rysując za mocno lub za słabo go przyciska;
4. brakiem umiejętności rysowania koła – w wieku 3 lat, kwadratu i krzyża – w wieku 4 lat, trójkąta i kwadratu opartego na kącie – w wieku 5 lat.

Funkcje wzrokowe – zaburzenia w rozwoju objawiają się:

1. nieporadnością w rysunku (rysunki bogate treściowo, lecz prymitywne w formie);
2. trudnościami w składaniu według wzoru obrazków pociętych na części, puzzli, wykonywaniu układanek, mozaiki.

Funkcje językowe – zaburzenia w rozwoju stają się widoczne poprzez:

1. opóźniony rozwój mowy;
2. nieprawidłową artykulację wielu głosek;
3. trudności z wypowiedzianiem nawet niezbyt złożonych wyrazów (częste przekręcanie wyrazów), wydłużony okres posługiwania się neologizmami;
4. trudności z rozpoznawaniem i tworzeniem rymów i aliteracji (gdy początek słów brzmi tak samo, np. ok._o – ok._ręt);
5. trudności z zapamiętaniem i przypominaniem nazw (szczególnie sekwencji nazw, takich jak pory dnia, nazwy posiłków);
6. trudności z zapamiętaniem krótkich wierszyków i piosenek;
7. trudności z budowaniem wypowiedzi, używanie głównie równoważników zdań i zdań prostych, mały zasób słownictwa.

Lateralizacji – opóźniony rozwój:

1. brak przejawów preferencji jednej ręki.

Orientacja w schemacie ciała i przestrzeni, czyli opóźnienie orientacji:

1. z końcem wieku przedszkolnego dziecko nie umie wskazać prawej ręki (myli się).

Klasa O (6 – 7 lat)

Objawy jak wyżej oraz:

Motoryka duża – obniżona sprawność ruchowa, która objawia się tym, że dziecko:

1. słabo biega, skacze;
2. ma trudności z wykonywaniem ćwiczeń równoważnych, takich jak chodzenie po linii, stanie na jednej nodze;
3. ma trudności z nauczeniem się jazdy na nartach, łyżwach, rowerze i hulajnodze.

Motoryka mała – słaba sprawność manualna, dla której charakterystyczne są:

1. trudności związane z wykonywaniem precyzyjnych ruchów w zakresie samoobsługi, np. z zawiązywanie sznurowadeł na kokardkę, używania widelca nożyczek;
2. trudności z opanowaniem prawidłowych nawyków ruchowych podczas rysowania i pisania, np. dziecko pomimo wielu ćwiczeń nieprawidłowo trzyma ołówek w palcach, w niewłaściwym kierunku kreśli linie pionowe (od dołu do góry) i poziome (od prawej do lewej).

Koordynacja wzrokowo – ruchowa – zaburzenia objawiają się:

1. trudnościami z rzucaniem i chwytaniem piłki;

2. tym, że dziecko źle trzyma ołówek w palcach (nieprawidłowy chwyt), ma trudności z rysowaniem szlaczków, odtwarzaniem złożonych figur geometrycznych (np. rysowanie rombu w wieku 6 – 7 lat).

Funkcje językowe – zaburzenia objawiają się jako:

1. wadliwa wymowa, przekręcanie trudnych wyrazów (przestawianie głosek i sylab);
2. błędy w budowaniu wypowiedzi, błędy gramatyczne;
3. trudności z prawidłowym używaniem wyrażenia przyimkowych wyrażających stosunki przestrzenne: nad – pod, za – przed, wewnątrz – na zewnątrz;
4. trudności z różnicowaniem podobnych głosek (np. z – s, b – p, k – g) w porównywanych słowach typu: kosa – koza lub tzw. sztucznych: resa – reza;
5. mylenie nazw zbliżonych fonetycznie;
6. trudności z dokonywaniem analizy, syntezy, opuszczanie, dodawanie, zastępowanie, przestawianie, głosek, sylab i wyrazów (słów);
7. trudności z zapamiętywaniem wiersza, piosenki, więcej niż jednego polecenia w tym samym czasie;
8. trudności z zapamiętywaniem nazw;
9. trudności z zapamiętywaniem materiału uszeregowanego w serie i sekwencji, takie jak nazwy dni tygodnia, pór roku, kolejnych posiłków, sekwencji czasowej: wczoraj – dzisiaj – jutro i sekwencji cyfr: szeregow 4 – cyfrowych.

Funkcje wzrokowe – zaburzenia które można dostrzec, gdy dziecko ma:

1. trudności z wyróżnianiem elementów z całości, a także z ich syntetyzowaniem w całość, np. podczas budowania według wzoru konstrukcji z klocków, układania mozaiki, trudności z wyodrębnianiem szczegółów różniących dwa obrazki;
2. trudności z odróżnianiem kształtów podobnych (np. figur geometrycznych, liter m – n, l – t – ł) lub identycznych, lecz inaczej położonych w przestrzeni (np. liter p – g – b – d).

Lateralizacji – opóźnienie rozwoju lateralizacji:

1. obserwujemy brak ustalenia ręki dominującej, dziecko nadal jest oburęczne.

Orientacja w schemacie ciała i przestrzeni, opóźnienie rozwoju orientacji w schemacie ciała i przestrzeni, objawia się tym, że dziecko:

1. ma trudności ze wskazywaniem na siebie części ciała, gdy określa terminami: prawe – lewe, (np. prawa i lewa ręka, noga, ucho);
2. nie umie określić kierunku na prawo i na lewo od siebie (np. droga na prawo, drzwi na lewo).

Orientacja w czasie:

1. zaburzenia dotyczące trudności z określaniem pory roku, dnia.

Czytanie – nasilone trudności w nauce czytania, dla których charakterystyczne jest to, że dziecko:

1. czyta bardzo wolno;
2. głównie głośuje i nie zawsze dokonuje poprawnej wtórnej syntezy;
3. przekręca wyrazy;
4. nie rozumie przeczytanego zdania.

Pierwsze próby pisania – można zaobserwować, że dziecko:

1. często pisze litery i cyfry zwierciadlanie;
2. odwzorowuje wyrazy, zapisując je od strony prawej do lewej.

Wiek szkolny (klasa I – III)

Motoryka duża, – czyli mała sprawność ruchowa całego ciała, która objawia się tym, że dziecko:

1. ma trudności z opanowaniem jazdy na hulajnodze, dwukołowym rowerze, wrotkach, łyżwach i nartach;

- niechętnie uczestniczy w zabawach ruchowych i lekcjach w – f, ponieważ ma trudności z wykonywaniem niektórych ćwiczeń, np. układów gimnastycznych;

Motoryka mała, – czyli obniżona sprawność ruchowa rąk, zauważamy, że dziecko:

- nie opanowało w pełni czynności samoobsługowych związanych z ubieraniem się, myciem i jedzeniem (nożem i widelcem);

Koordinacja wzrokowo – ruchowa – zaburzenia objawiają się:

- trudnościami z rzucaniem do celu i chwytaniem;
- niechęcią do rysowania i pisania;
- poprzez sposób trzymania ołówka/ długopisu, dziecko zbyt mocno przyciska narzędzie pisarskie przez co ręka zbyt szybko się męczy;
- trudności z rysowaniem szlaczków w liniaturze zeszytu, odtwarzaniem złożonych figur geometrycznych;
- poprzez niski poziom graficzny rysunków i pisania – dziecko „brzydko” rysuje (poziom wykonania - nieadekwatny do wieku życia) i niestarannie pisze (nie mieści się w liniaturze, zagina „ośle uszy” na rogach kartek zeszytu, pisze wolno).

Funkcje wzrokowe – objawy zaburzeń to:

- trudności z wyróżnianie elementów z całości i/lub ich syntetyzowaniem w całość, np. podczas budowania według wzoru konstrukcji z klocków, układania mozaiki;
- trudności z wyodrębnianiem szczegółów różniących dwa obrazki
- trudności z odróżnianiem kształtów podobnych (np. liter m – n, l – t – ł) lub identycznych, lecz inaczej położonych w przestrzeni (np. liter p – g – b – d)

Funkcje językowe:

- wadliwa wymowa;
- przekręcanie złożonych wyrazów (przestawianie głosek i sylab, asymilacje głosek, np. sosa - szosa);
- używanie sformułowań niepoprawnych pod względem gramatycznym; trudności z poprawnym używaniem wyrażen przyimkowych, sformułowań wyrażających stosunki przestrzenne: nad – pod, za – przed, wewnątrz – na zewnątrz;
- trudności z pamięcią fonologiczną, sekwencyjna, czyli trudności dotyczące zapamiętywania: sekwencji nazw, np. nazw dni tygodnia, pór roku, nazw kolejnych posiłków, sekwencji czasowej: wczoraj - dziś – jutro i sekwencji cyfr: szeregów 4 – cyfrowych, wierszy, piosenek, więcej niż jednego polecenia w tym samym czasie;
- trudności z szybkim wymienieniem nazw, np. wszystkich znanych owoców, szeregu słów;
- wolne tempo nazywania szeregu prostych obrazków;
- trudności z nazywaniem i zapamiętywaniem liter alfabetu, cyfr, powtarzaniem z pamięci szeregu słów oraz szeregów cyfrowych (złożonych z 5 cyfr);
- trudności z zapamiętaniem tabliczki mnożenia.

Funkcje wzrokowe – zaburzenia, które można dostrzec, gdy dziecko ma:

- trudności z wyróżnianiem elementów z całości, a także z ich syntetyzowaniem w całość, np. podczas budowania według wzoru konstrukcji z klocków, układania mozaiki,;

Lateralizacja:

- utrzymywanie się oburęczności.

Orientacja w schemacie ciała i przestrzeni, przejawy zaburzeń to:

- trudności z jednoczesnym wskazywaniem na sobie części ciała i określaniem ich terminami: prawe – lewe, np. odróżnieniem prawej i lewej ręki, strony ciała.
- trudności z określaniem położenia przedmiotów względem siebie, np. droga na prawo, drzwi na lewo.
- pisane liter i cyfr zwierciadlane i/lub zapisywanie wyrazów od prawej do lewej strony.

Czytanie – nasilone trudności w nauce czytania, które można dostrzec, gdy dziecko:

- bardzo wolno czyta – prymitywna technika (głosowanie lub sylabizowanie z wtórną syntezą słowa) ale mało błędów.

2. bardzo szybko czyta, ale popełnia przy tym wiele błędów – wynikają one z tego, że dziecko domyśla się treści na podstawie kontekstu;
3. niewłaściwie i słabo rozumie przeczytany tekst.

Pisanie – trudności z opanowaniem poprawnej pisowni związane z opóźnieniem rozwoju spostrzegania wzrokowego i pamięci wzrokowej to:

1. trudności z zapamiętaniem kształtu rzadziej występujących liter o skomplikowanej strukturze (np. wielkie litery pisane: **F, H, Ł, G**);
2. mylenie liter podobnych pod względem kształtu np. l – t – ł, m – n;
3. mylenie liter identycznych, lecz inaczej położonych w przestrzeni: p – g – b – d;
4. popełnianie błędów podczas przepisywania tekstów.

Pisanie – trudności z opanowaniem poprawnej pisowni wynikające z opóźnienia spostrzegania słuchowego dźwięków mowy i pamięci słuchowej:

1. mylenie liter odpowiadających głoskom podobnym fonetycznie (np. głoski z – s, w – f, d – t, k – g);
2. trudności z zapisywaniem zmiękczeń, mylenie głosek i – j, głosek nosowych ą – om, ę – em;
3. opuszczaniem, dodawaniem, przestawianiem, podwajaniem liter i sylab;
4. pisanem wyrazów bezsensownych;
5. nasilonych trudności podczas pisania ze słuchu (dyktanda).

Orientacja w czasie – przejawy zaburzeń to:

1. trudności z określaniem pory roku, dnia, czasu na zegarze

Bibliografia: M. Bogdanowicz *Ryzyko dysleksji problem i diagnozowanie* wyd. HARMONIA, Gdańsk 2002